

ECO'NUN KÜTÜPHANE TASVİRİ

MUHAMMED NUR ANBARLI

K

ATIL kör bir kütüphanecidir. Cinayet silahı kütüphanede saklanan bir kitap ve cinayet mahalli ise karmaşık bir labirent şeklindeki kütüphanedir. Umberto Eco'nun kült romanı *Gülün Adı*, "kitap", "kütüphane", "kütüphaneci" ve "okur" teması üzerinde konuşmayı hak eden distopik imalar içeriyor.

Romanda olayların geçtiği Melk manastırı dünyanın en zengin kütüphanesine sahiptir. Bu övünç kaynağı durum, aynı zamanda bir gerilim sebebidir. Kütüphaneye yaşlı ve kör emekli kütüphaneci Burgoslu Jorge, kütüphaneci Hildesheimli Malachi ve yardımcısı Arundelli Berengar'dan başka kimse giremez. Bu yasağın iki sebebi olduğu görülüyor: birincisi, kütüphane her nasılsa iyi kitaplar (Hıristiyan hakikati) ile kötü kitaplar (pagan) arasında bir ayırım yapmayarak oluşmuştur, yani güller dikenleri ile birlikte bulunmaktadır. İkinci sebebin ortaçağ skolastik düşüncesiyle irtibatlı olduğunu öğreniyoruz. Hıristiyan teolojisindeki nizalı konulardan biri de gülmenin insana ait erdemler arasında yer alıp almadığıdır. Gülmenin insana ait bir meziyet olduğunu savunanlar Aristoteles'e ve onun kayıp kitabına (*Poetika*'nın kayıp olan ikinci cildi) referans vermektedir. İtiraz edenler ve gülmenin hayvanî olduğunu savunanlar ise, böyle bir kitap olmadığını iddia etmektedirler. Şeytanî bir özellik olduğunu ileri sürerek gülmeye karşı olanlar kayıp kitabın tek nüshasının iyice saklanması, gizlenmesi ve asla okunmaması için ellerinden geleni yaparlar. Cinayet işlemek de dahil.

Yasaklı kitabın gözlerden uzak tutulması için başvurulan üç tedbir okurda merak ve gerilim uyandıracak şekilde işlenir. Bunlardan birincisi, kütüphaneye başkalarının girişi yasaktır. İkincisi, eğer engel olunamaz da kütüphaneye giren birisi olursa kendisini içinden çıkılmaz bir labirentte bulur, kaybolur. Ya geri döner ya da bulunmayı bekler. Üçüncüsü ise, kütüphaneye giren ve labirentte yolu bularak yasak kitaba ulaşan olur ve "parmağını sokma"yı başarırsa yavaş ve acılı bir son ile, ölüm cezası ile karşılaşır.

SCRIPTORIUM

Ortaçağ manastırlarının birçoğu kütüphanesi ile biliniyordu. Fakat hepsinde bir *scriptorium* yoktu. Eco'nun kütüphane tasarımında *scriptorium*'un özel bir anlamı var. Melk manastırı, kütüphanesi ile meşhurdur ve kütüphanenin kapısının açıldığı yer bir *scriptorium*'du. Tipografi ustası yazıcı, minyatür ustası ressam, ciltçi, kâğıt ve boya üreticisi keşişlerin gün boyu çalıştığı bu *scriptorium*, ilk çağlardan itibaren bir kütüphanenin neredeyse asıl unsuru olarak konumlanmıştı. Tek nüshaların kütüphaneye kaydı gerçekleşir gerçekleşmez yapılan ilk iş *scriptorium*'da eserin olabildiğince yakın bir kopyasının çıkartılmasıydı. Günümüzde "tıpkıbasım" olarak isimlendirilen bu işlemler, Melk manastırı keşişleri tarafından da yapılıyordu. Rahipler yazı salonunda elyazması çalışabiliyor, kopya ve çeviri yapabiliyor, ama kütüphanedeki kitaplar hakkında bilgi sahibi olamıyordu. *Scriptorium* çalışanları Malachi veya Berengar aracılığıyla, onların getir götürüyle çalışabiliyorlar, istedikleri kitap masalarına kadar getiriliyor, işi bittiğinde ise yine ya kütüphaneci Malachi ya da yardımcısı Berengar tarafından teslim alınarak kütüphaneye geri götürülüyordu.

Kütüphanenin kendisini yeniden üretmesini sağlayan *scriptorium*, romandaki mekan kurgusu açısından da ilginç bir konumda görünüyor. Kütüphane kapısının hemen önündeki salon da kurulan *scriptorium*, aedificiumun mutfak ve yemekhaneden sonra ikinci katında bulunuyordu. Binanın iki gizli geçidinden birisi mutfaktan geçerek mezarlığa ulaşıyor, diğeri ise doğrudan doğruya kütüphane labirentinin içine çıkıyordu. Her iki gizli geçide *scriptorium*dan giriliyordu. Yani, *scriptorium* normal ya da gizli yollarla kütüphaneye tek giriş aşaması olarak görülüyor.

LABIRENT KÜTÜPHANE

Gülün Adı romanının birkaç gizeminden birisi olan kütüphane, henüz romanın başlangıcında bir gerilim unsuru olarak belirginleştiriliyor. Başrahip, manastırdaki ölümleri araştırmak için gelen William'a kütüphane

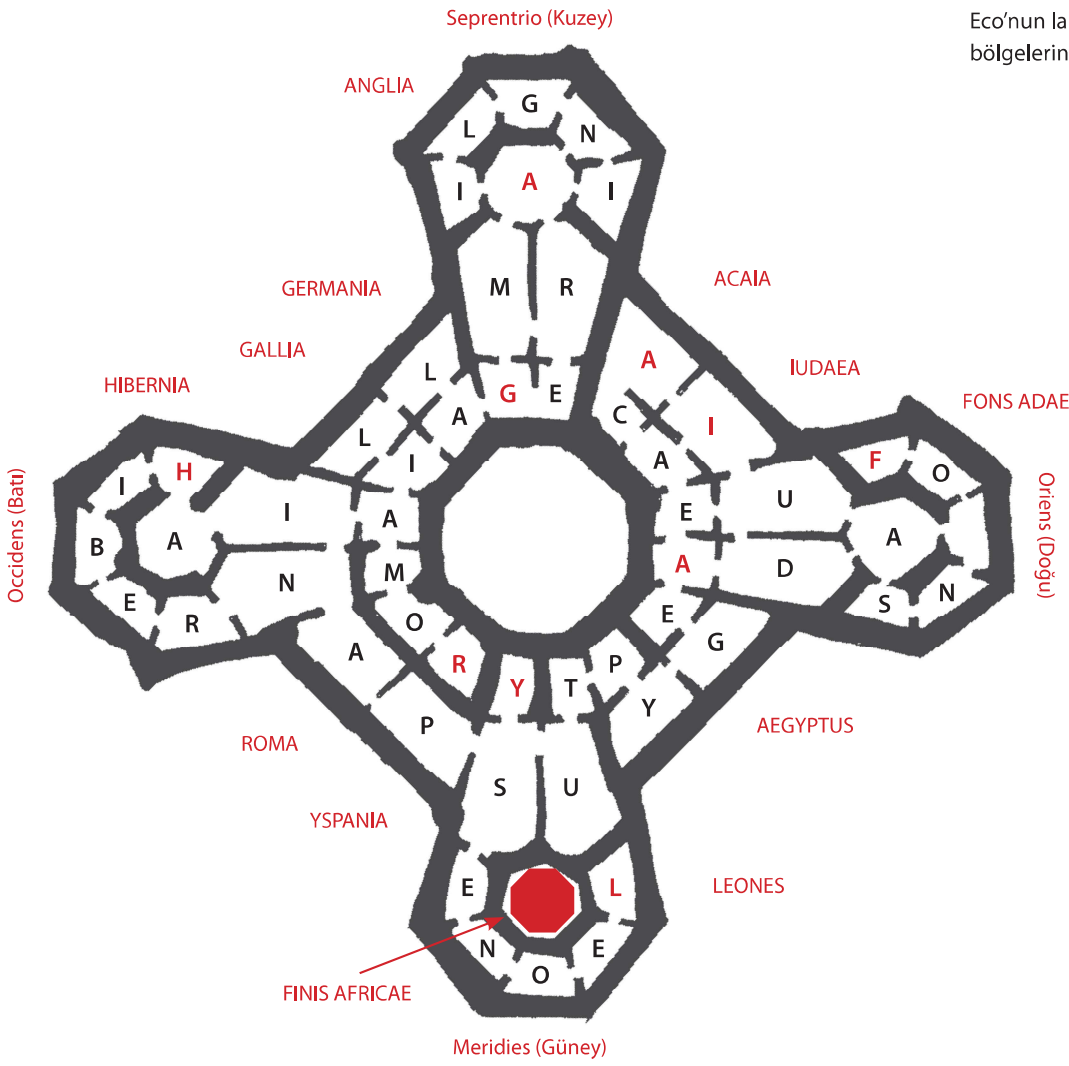
haricinde manastırın her yerine girme ve inceleme yapma özgürlüğü olduğunu, fakat kütüphaneye asla girmemesi gerektiğini hatırlatıyor ve kütüphane için "Tinsel bir labirent olduğu kadar, dünyevi bir labirenttir o. İçeri girebilirsiniz, ama dışarı çıkamazsınız" diyor. Manastırın başrahibi Abonne, dünyanın en zengin kütüphanesini katı kurallarla yıllarca koruduklarını, bu kuralın ihlal edilemeyeceğini dikte ediyor. Kütüphaneye girme yasağının temsil edildiği irade, Burgoslu Jorge tarafından da dile getiriliyor (Burgoslu Jorge ve Jorge Luis Borges arasında simgesel bir irtibat kurulması ile Eco'nun ne kastettiği üzerinde ayrıca durulmalı).

Melk manastırının kütüphanesi kitapların gizlendiği bir yerdir, neredeyse insanların bilgiye erişimini engellemek için tasarlanmıştır. Manastırda yaşayan keşişler kendilerini yazmaya, okumaya ve kitap üretmeye adanmış kişilerdir. Kütüphanede kapısı ve penceresi olmayan bir odada bulunan/saklanan yasaklı kitap, ölümlere sebebiyet veren, labirent kütüphanenin varlığını meşruştıran bir husustur. O kitaba erişmek için olmadık çabalar, üstün gayretler, fedakarlıklar gösterilmektedir.

Kütüphanede birbirine kenetlenen, birbirine açılan ya da birbirine geçişi engelleyen bir labirent düzeninde toplam 56 oda bulunuyor. Her oda bir ya da daha fazla kapı ile diğer odalara geçiş sağlıyor. Her kapının üzerindeki kemerde latince olarak yazılmış cümleler bulunuyor. Tek başlarına bakıldığında herhangi bir anlam ifade etmeyen bu latince yazılar, aslında kütüphanenin labirent yapısını düzene koyan şifreler gibi düşünülmüş. Bazıları siyah, bazıları ise kırmızı renklendirilen bu yazıların tamamı Yuhanna İncil'inden alınmış. İlk harf o odanın ismini oluşturuyor. Bitişik odaların harfleri birleştiğinde bir bölgenin adı ortaya çıkıyor ve o odalar aynı zamanda o bölge ile ilgili kitapların bulunduğu kısım oluyor.

William ve Adso'nun gizli geçitten ulaştıkları yedi duvarlı küçük kütüphane odası, penceresiz, üzerinde numaralar yazılı dolapların duvarlara monte edildiği ve üç kapı bağlantılı bir yerdi. Kapılardan birisinin kemeri üzerinde Latince "*Apocalypsis Iesu Christi*" (İsa

Eco'nun labirent kütüphane çizimi üzerinden, oda isimleri ve bölgelerin çözümlenmesi.

Mesih'in vahyi) yazıyordu. Girdikleri ikinci odada bir kapının üzerinde "Super thronos viginti quatuor" (Tahtaların üstünde 24), diğerinde ise "Nomen illi mors" (Onun adı ölüm) yazılıydı. Bunun gibi başka odalara açılan kiminin iki, kiminin üç kapısı bulunan ve üzerindeki kemerde latince, belirgin bir anlama gelmeyen, ama başka bir bilgiyle birleştirildiğinde anlam taşıyacak olan şifreli sözcükler bulunuyordu.

Kütüphane, dünya çemberi model alınarak tanzim edilmişti. Kuzeyde, **Gallia** bölgesi ile batı dış duvarı boyunca birbirine bağlanan daha sonra batı ucundaki **Hibernia** bölgesine akan ve Roma ile güneyde **Yspania** bölgeleri ile birleşen, **Anglia** ve **Germania** bölgeleri vardı. Güneyde **Leones** bölgesi, ardından **Aegyptus** ve daha doğuda **Iudaea** ve son olarak **Fons Adae**. **Acaia** bölgesi ise doğu ile kuzey arasındaki dış duvar boyunca uzanıyordu. Kütüphanede, iki odada yazı bulunmuyor (en doğudaki bir oda ile, güney kulesinin merkezi olan, en çok korunan kitapların bulunduğu ve gizli kapının açıldığı **Finis Africae**. **Finis Africae** aynı zamanda Aristo'nun *Poetika* isimli eserinin kayıp olan ikinci cildinin bulunduğu yerdir). Kütüpha-

neye giriş doğu kulesinin ortasındaki odadır (A).

William, bu şifreyi şöyle çözer: "Batı kulesindeki.. kör odadan yedigen odaya giriliyor, buradan kulesinin tek bir odasına geçiş var sadece; kırmızıyla yazılmış harf, H harfi. Sonra odadan odaya geçerek, kulesinin içinde dolanıp kör odaya geri dönüyoruz. Harflerin sırası.. haklısınız: HIBERNI. "Eğer kör odadan yedigen odaya geri dönülürse, HIBERNIA. Öte üç odanın tümünde olduğu gibi, burada da Apokalips'in baş harfi olan A harfi var. Sonra Ultima Thule'nin yazarlarının eserleri geliyor, sonra da dilbilimcilerle retorikçiler; çünkü kitaplığı düzenleyen adamlar, Toulouse'lu bile olsa, bir dilbilimcinin, İrlandalı dilbilimcilerle bir arada olması gerektiğini düşünmüşler. Bu bir ölçüt."

Böylece, odaların ismini oluşturan harflerin bir bölge içindeki düzeninin özel olduğu ortaya çıkıyor. Bazen dümdüz ilerlemek, bazen geri gitmek, bazen bir daire çizerek ilerlemek kütüphanecinin aradığı kitabı bulması için tasarlanmış kolaylıklardı. Eco, bütün odaların isimlerinin yerleştirildiği bir kütüphane haritasına kitabında yer vermiştir. (s. 453) Genel olarak dört

duvardan oluşan kütüphane mekanları, Eco'nun tasviriyle bazen yedigen, bazen üçgen, ağırlıklı olarak da yamuk dörtgen olarak bölünmüş ve birbirine eklenmiş odacıkların birleşiminden oluşuyor. Her bir oda, birbirine giriş sağlayan ya da geçişi engelleyen bir istasyon gibi, tek başına değil bir grup oda ile anlam kazanıyor. Odalardan birbirine geçişlerle oluşan bölge isimleri tematik bir kitaplığa işaret ediyor. **Finis Africae** olarak isimlendirilen güney kulesinin ortasındaki yedigen oda, yedi oda ile **Leones** (aslanlar) çevrilmiş, Afrika'lı yazarların, fantastik hayvanlar ve canavarlarla ilgili kitapların bulunduğu çıkışı olmayan bir bölge. Ve Aristoteles'in yasaklı kitabı da burada saklanmaktadır. Bu odanın duvarları dışbükey ve içbükey aynalarla kaplanmış ve davetsiz misafirleri korkutması düşünülmüştür.

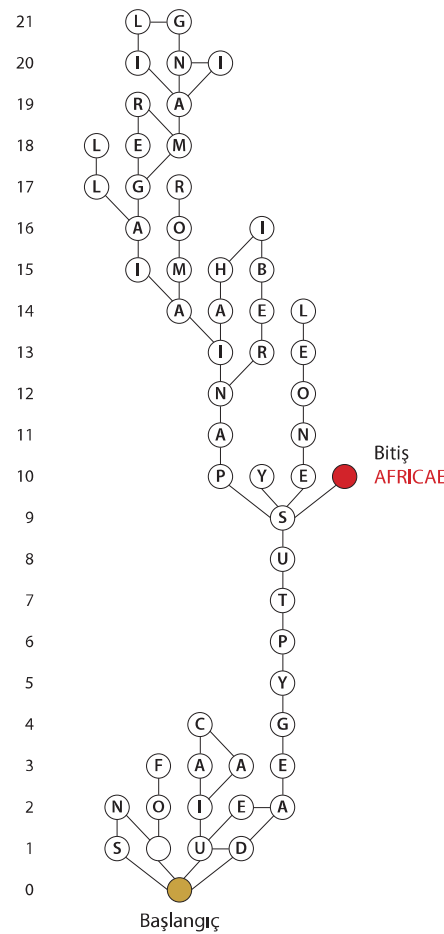
Mimarlığı uzay-mekan analizleri üzerinden okumaya çalışan İngiliz akademisyen Sophia Psarra, "Con-figurations" başlıklı blogunda ilginç bir analizden söz eder. Mariana Garcia Fajardo isimli öğrencisi, Gianna Stavroulaki ve John Peponis'in "Castelvecchio'da görmenin mekansal yapısı" başlıklı makalede oluşturdukları modeli kullanarak *Gülün Adı*'nda geçen kütüphaneyi mekan olarak analiz etmeyi denemişti. Romadaki anlatımdan yola çıkarak oda isimlerinin ve güzergahın bir görsel analizini oluşturan Fajardo, böylece başka herhangi bir şifrelemenin olup olmadığını incelemeyi amaçlamıştı. Sonuçta, bu kurgusal kütüphanenin anlamlı ve karmaşık bir düzene sahip olduğu sonucuna vardı. "Kütüphanenin paradoksu, hem bir labirent hem de bir harita olmasıdır. Ziyaretçi, labirenti içinde bulunan haritayı anlayarak çözebilir." Fajardo, William ve yardımcısı Adso'nun iki gün ardı arda, birisi yemekhanenin üstünden, diğeri kilisenin içindeki gizli geçitten yaptıkları kütüphane ziyaretinin bir güzergah grafiğini çıkardı.

Bu grafiğin analizi şunu gösteriyordu: Mekan, aksenal hatlar olarak tarif edilebiliyor ve farklı coğrafi bölgeler belirgin şekilde açığa çıkıyor. Doğu kulesindeki kütüphaneye scriptoriumdan girilen ve merdiven ile çıkılan tabii girişi A odasından başlayan "**Fons**

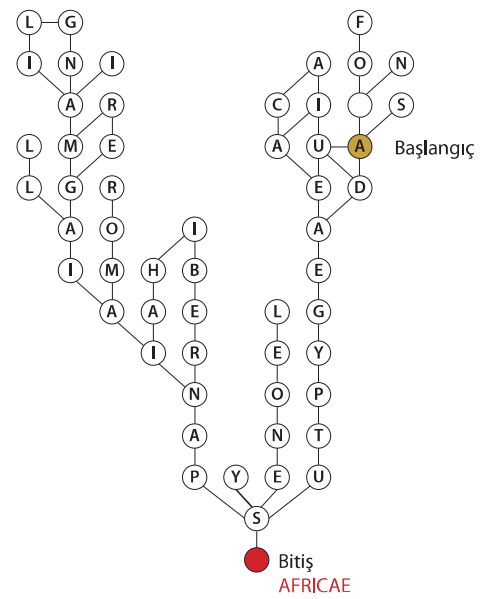
Adae” (yeryüzü cenneti ya da Âdem’in kökeni), dışarı ile kütüphanenin içine dair ilginç bir ima içeriyordu. Cennetten (kütüphane dışı) kovulduktan sonra düşülen, günahlarla ve acılarla dolu bir dünya (kütüphanenin içi), kitapların sunduğu bilgi dünyasına dair bir kabulü gösteriyordu. **Fons Adae** sadece kütüphaneye giriş ve başlangıç değil, bütün yapıyı birbirine bağlayan bir oda olarak ortaya çıkıyor. Fakat, yasak kitabın saklandığı **“Finis Africae”** birbirine bağlantılı ve entegre olan bütün oda akslarından farklı bir mekanda konumlandırılmış görünüyor. Güzergahtan bir sapma olarak, **“Leones”**i oluşturan odalar boyunca fantastik hayvanlar ve canavarların çevirdiği bu oda, mekansal uzam açısından da dünyanın bitim yeri gibi tarif edilmiş görünüyor.

LABİRENT FIKRI

Bir gül ile özdeşleştirilen ve kütüphaneyi bir labirent olarak tasvir eden Eco'nun Jorge Luis Borges'e bol miktarda gönderme yaptığı biliniyor. Labirent fikri Borges'in kullanmayı çok sevdiği metaforların başında gelmektedir ve birçok öyküsünde geçmektedir. Eski çağdan bu yana “zaman” kavramına işaret eden bir sembol olarak labirent, Borges'te “hayat”a denk düşer. Evrenin sonsuzca büyüyen, birbirini yineleyen, birleşen, ayrışan, paralel giden baş döndürücü bir zaman ağı olduğunu düşünen Borges, bütün zamanların muhtemel bütün ihtimallerini içeren ve sonsuzca ihtimaller çoğaltan bir labirent tasavvur eder. Meselâ, “Asterion'un Evi” öyküsünde anlattığı Girit Labirenti evreni temsil eder, labirent bütün evreni kapsamakta ve onu oluşturmaktadır. Labirent metaforu burada içiçe geçmiş ve sonsuza kadar yinelenen bir evren kurgusuna denk düşer. Babil Kitaplığı'nda altıgen planlı ve dehlizlerden oluşan bir labirent kütüphane mekanı tasarlamıştır. Borges'in kullanmayı sevdiği diğer metafor olan ayna burada labirent ile birlikte kullanılmıştır ve bu sayede sonsuza doğru çoğalan altıgen dehlizlerden oluşmuş, kendini sonsuzca tekrar eden kütüphane kurgusu, evrenin bir tekrar tasarımı olarak tezahür etmektedir. Yanlış dönüşler ve çıkmazlar içeren, birden çok girişi ve çıkışı

İlk gün, yemekhanenin üstünden giriş.

İkinci gün, kilisenin içindeki gizli geçitten giriş.

olan, birbiri içine geçmiş uzayıp giden ya da çıkmaz yollardan oluşan labirent kütüphane kurgusu ile Eco'nun tasarladığı kütüphanenin ana kaynağının Borges'in Babil Kitaplığı'nda kurduğu kütüphane olduğunu söylemek yanlış sayılmayacaktır.

Eco'nun labirent ile başa çıkmak için önerdiği iki yöntem sembolik anlamlar içerir: birinci yöntemde, sürekli olarak koridorun sol tarafından yola devam etmek, eğer bir çıkmaza denk gelinirse yine aynı duvara yaslanarak dönmek; ikinci yöntem bir ucu başlangıç noktasına bağlanan ip ile ilerlemek, koridorlar boyunca ipi bırakmamak ve geri çıkarken de ipin oluşturduğu yolu takip etmek... Eco, ne kadar karmaşık, ne kadar belirsiz ve bilinmezlerle dolu olursa olsun, kütüphanenin tabiatı gereği oluşturduğu dünyayla başa çıkılabileceğini ima etmektedir.

Gülün Adı, “bir kitap hikayesi” eşliğinde “kütüphane”, “kütüphaneci” ve “okur” bağlamında hikaye boyunca birçok imada bulunuyor.

‘Gözleri sonradan kör olmuş’ Burgoslu Jorge, kendince uygun olmayan bir konudaki kitabın saklanması/giz-

lenmesi uğruna cinayetler işleyebilen, hatta romanın sonunda olduğu gibi Hıristiyan dünyasının en büyük kütüphanesinin yanmasını bile umursamayan, ürkütücü, korkutucu bir kütüphanecidir. Sayfalarını ölümcül bir zehirle kapladığı kitap, gülmek ve mizah üzerine bir kitaptır. Ancak kütüphanecinin gülmemeye azmetmesi okurun merakını ve öğrenme azmini kırmaz. Ve ölümlerle bitme ihtimali, merakı yüce bir insanî durum olmaktan çıkarmaz. **Z**

KAYNAKÇA

- 1 Umberto Eco, *Gülün Adı*, Türkçesi: Şadan Karadeniz, Can Yayınları 1986.
- 2 Jeffrey Garrett, “Missing Eco: On Reading The Name of the Rose as Library Criticism”, *The Library Quarterly*, The University of Chicago, sayı: 61, 1991.
- 3 Jorge E. Benavides, “Aspectos de Proto-ilustración en ‘El Nombre de la Rosa’ de Umberto Eco”, researchgate.net adresi içinde: [kisa.link/OsMA](https://www.researchgate.net/publication/351111111).
- 4 Sophia Psarra, “Books are not made to be believed but to be subjected to inquiry: space, language and theories of knowledge in Umberto Eco’s The Name of the Rose”, [configuration.com](https://www.configuration.com) adresi içinde: [kisa.link/OsMD](https://www.configuration.com/publication/351111111).
- 5 Vanessa Werder, “The Name of the Rose. The Monastic, Labyrinthine Library and a Comparison of its Illustration in the Book and the Movie”, [architecturalpapers.ch](https://www.architecturalpapers.ch) adresi içinde: [kisa.link/OsMG](https://www.architecturalpapers.ch/publication/351111111).
- 6 Willi Wildes Wusel, “Die Bibliothek als Labyrinth” (Bir labirent olarak kütüphane), <https://williblog.de/?p=7642>.